

Недоумице о методологији ратне вештине

УДК 355.4

Мр Петар Дражић, пуковник

Методологија ратне вештине је релативно млада научна дисциплина. Може се сматрати да је конституисана половином 1970. године, када је одржан и први симпозијум о војној науци. Развијала се, истовремено, као наставни предмет у високим војним школама, посебно на последипломским студијама ратне вештине, и кроз истраживачку праксу у оквиру ратне вештине као ортодоксне војне науке.

У протеклом периоду, током готово три деценије, методологија ратне вештине је развила посебну научну процедуру, помоћу које су успешно решавани разноврсни истраживачки проблеми у области припреме и вођења оружане борбе, а била је и окосница за оспособљавање наставно-научног кадра за потребе

Војске Југославије. Међутим, иако ратна вештина и њене дисциплине (стратегија, оператика и тактика) нису, нити се могу развијати без ослоњања на сопствену методологију, изгледа да још увек има неразумевања везаног за функцију методологије ратне вештине. Као посебна наука, методологија ратне вештине се развија комплементарно с ратном вештином, критикујући достигнути ниво развоја, уз истовремено изналажење начина за решавање значајних проблема из области оружане борбе, а од ратне вештине повратно користи део сазнања за сопствену изградњу.

Ради потпунијег схватања улоге методологије ратне вештине у садашњем тренутку, значајно је да се укаже на неке проблеме и недоумице везане за: аутентичност методологије ратне вештине као науке, предметну основу методологије ратне вештине, однос методологије и ратне вештине и однос методологије ратне вештине и праксе оружане борбе. С обзиром на ограничена материјално-финансијска средства и садашњи кадровски потенцијал за бављење научноистраживачким радом, неопходно је да се остварени ниво развоја војнонаучне мисли на извештан начин сачува за повољније услове у будућности. Јер, ратна вештина се не може развијати као наука без истраживања, као ни њена методологија, па у садашњим условима треба инсистирати барем на развијању њихових теорија у обиму који ће бити прихватљив у будућој пракси оружане борбе.

На друштвену улогу и смисао ратова, још у 5. веку п.н.е. указао је знаменити кинески војни теоретичар Сун Цу Ву, наглашавајући, између осталог, да је „рат велико државно дело од кога зависи судбина државе,

њен живот и смрт“. Као основне чиниоце оружане борбе навео је: морални закон, небо, земљу, команданта и метод. Дакле, у најранијем добу *методу* се посвећивала извесна пажња, наравно у елементарном значењу и првенствено у функцији праксе. Значај рата и оружане борбе исказује се, између осталог, и њиховом фреквентношћу и постојаношћу као друштвене појаве. Са садашње историјске дистанце, узимајући у обзир његов прапочетак, може се претпоставити да је рат једна од првих организованих, али и веома трајних делатности људи. Стога се у садашње време могу поставити и питања: *прво*, да ли је конституисање друштвених заједница и њихово одржавање у садашњем облику ипак засновано, пре свега, на примени силе (оружано насиље), и *друго*, колико су у праву неки теоретичари дијалектичке оријентације који сматрају да ће резултат историјског развоја друштва неминовно бити одумирање држава, што подразумева укидање сваке врсте силе и престанак потребе за ратним сукобима.

Жан Жак Бебел, швајцарски научник, истражујући димензије досадашњих ратних сукоба, дошао је до интересантних података. У досадашњој цивилизацији, током пет и по хиљада година за које постоје извесни подаци, зна се да је вођено око 14.500 ратова, при чему су губици били око три и по милијарде људских живота, а учињена је материјална штета непроцењиве вредности. Индикативно је да су губици у људству током времена у ратовима непрекидно повећавани. Према доступним подацима, од 17. до 19. века у свим ратним сукобима било је око 25 милиона губитака у људству, а за само 10 година, колико су трајали Први и Други светски рат, губици су износили око 65 милиона људи, с тим што су губици само у Другом светском рату износили више од 55 милиона људских жртава. Запажено је да се током ратовања непрекидно повећавао утрошак муниције у односу на остварене ефекте ватреног дејства. Већ током Другог светског рата трошено је око 40.000 разноврсних убојних средстава на једног погинулог војника. О ефектима трошења муниције у локалним ратовима и рату који је у првој половини деведесетих година вођен на делу простора претходне Југославије, још нема поузданијих података, али је, према неким показатељима, извесно да су премашене норме утрошка из Другог светског рата, па је вероватно да би евентуални ратни сукоб ширих размера у садашњем времену могао да има катастрофалне последице по човечанство.

Својеврсни анахронизам савременог доба, када је у питању решавање конфликтних ситуација унутар поједине земље или између неких држава, чини удруживање светских моћника против, према укупним ресурсима, прилично немоћним, најчешће малим државама. Разноврсни притисци, уцене, санкције или војне операције коалиционих и моћних снага, најчешће под окриљем формалне сагласности међународних институција, прете да изазову још веће раслојавање међу државама. Једна од карактеристика савременог света јесте богаћење богатих и сиромашење сиромашних. У вези с тим, значајно је да су војни руководиоци великих држава много уздржанији од својих политичара када се

одлучује о примени силе у решавању међдржавних конфликта. Позитивно је да у садашње време многи умни људи у свету озбиљно указују на погубне последице ратовања, али вероватно једино развијена војна мисао може да докаже стварни бесмисао коришћења моћи и примене оружане силе приликом решавања проблема међу државама и народима. Наравно, још није време за „пацификацију“ ширих размера, и докле год постоји опасност од угрожавања слободе, интегритета и независности, неопходно је јачање одбрамбених способности, пре свега малих и неутралних земаља. Стога се очекује да војне науке, у оквиру сопствених предметних подручја, пронађу одговарајући начин решавања савремених проблема у домену рата, а посебно оружане борбе. Свакако, такви проблеми се морају прагматично решавати и у што непосреднијој функцији будуће ратне праксе.

Највећи проблем за садашњу војну мисао јесте то како у функцији одвраћања од примене силе при решавању међдржавних или унутардржавних конфликта антиципирати постојећу стварност, будући да још увек доминира неодређеност у погледу места и улоге „војног чиниоца“, посебно када је реч о малим државама, у односу на наглашени тренд развоја технологије и технике и декларативног опредељења за демократизацију друштвених односа у свету. Јер, свака наука се и развија захваљујући, пре свега, правовременом и адекватном решавању проблема из своје предметне области. Научни проблеми се могу целовитије решавати само уколико се примени неопходна научна процедура, у чему посебан значај има методологија сваке науке.

Међутим, када се поведу расправе о степену научне изграђености методологије ратне вештине, уосталом као и о ратној вештини, постоје разноврсне дилеме и бројне недоумице. Неке од њих су: 1) аутентичност методологије ратне вештине као науке, 2) предметна основа методологије ратне вештине, 3) однос методологије и ратне вештине, 4) однос методологије ратне вештине и праксе оружане борбе.

Аутентичност методологије ратне вештине као науке

Када је реч о признавању као науке, методологија ратне вештине у потпуности дели судбину ратне вештине. Наиме, научни основи ратне вештине и њене методологије у нас су постављени почетком седамдесетих година, када је одржан први симпозијум о војној науци. Ипак, и поред свих досадашњих покушаја да се јасније дефинише назив (име) науке која за предмет има решавање проблема из домена припрема и вођења оружане борбе још увек није пронађено општеприхватљиво решење. И даље се за науку о оружаном борби користи назив ратна вештина, уз настојање да се учини помак барем у погледу појмовног разјашњавања те синтагме, уз наглашавање динстинкције између науке и вештине. Иако је питање назива предмета о оружаном борби круцијално и, истовремено, методолошко питање, конвенционални назив *ратна вештина* важи и даље, будући да ни на другом симпозијуму о војној

науци, одржаном половином 1997. године, на то питање није експлицитније одговорено.

Оружана борба је, пре свега, глобална друштвена појава, која за потребе непосредне ратне праксе користи и достигнућа других наука. Међутим, значајни проблеми из њеног домена ипак се најпотпуније могу решавати применом научних метода које су развијене (и користе се) у друштвеним наукама. Коришћење тих научних метода није довољан разлог за априоран став, да се методологија ратне вештине, с обзиром на то да није развила сопствене методе, не може сматрати аутентичном науком. Зна се да су неке од научних метода (као што су анализа садржаја и поједине методе операционих истраживања) почеле да се користе прво у ратној пракси, али су их касније друге науке прихватиле и конституисале, користећи их за истраживања проблема у својој предметној области.

И мада је истраживачка пракса методологије ратне вештине оповргла сумње у њену аутентичност, нису сувишна још нека разјашњења. *Прво*, према критерију коришћења научних метода који су развијени и користе се у сопственој истраживачкој пракси озбиљно се може довести у питање признање аутентичности и многим другим наукама. Јер, до сада је развијено око 50 научних метода који се непосредно користе у истраживачкој пракси, а конституисано је већ више од 2.000 наука или њихових дисциплина. *Друго*, научни методи се не могу схватати поједностављено као некакви шаблони у решавању научних проблема, јер би то директно било у супротности са суштином процеса стицања научних знања. Напротив, једна од основних одредница научних метода јесте њихова плодотворност, што подразумева најконкретнији допринос утврђивању или промени постојећих истина о проблемима који се решавају применом истраживачког поступка. *Треће*, истовремено с трагањем за прихватљивим решењима научних проблема, методи се морају примењивати на посебан начин, па се тако и сами неминовно мењају, тј. дограђују кроз истраживачку праксу. *Четврто*, било би прилично претенциозно када би се ма који научни метод прогласио за универзални, јер искуства из истраживачке праксе потврђују да се иоле озбиљнији научни проблем не може решити без примене разноврсних метода. Развијање методе науке јесте нешто чему свака наука треба да тежи, али је велики проблем како до таквог метода доћи на садашњем степену развијености и поседовања како методолошких, тако и стручних и научних знања. Глобализација неких научних метода, као што је покушај са методом студије случаја, још увек није дала видније резултате. Потешкоће су у томе што се у оквиру те методе истовремено користи више метода, па треба решити, пре свега, питања логичког следа у односима, структури проблема који се истражује и начина коришћења разноврсних метода као јединственог приступа.

Потенцирање да методологија ратне вештине у својој истраживачкој пракси користи научне методе развијене у друштвеним наукама коректан је поступак и поштовање корена сопственог утемељења као

науке. Критике методологије ратне вештине у погледу њене улоге и доприноса развоју војнонаучне мисли од стране неких војних теоретичара не могу се сматрати оправданим. Садашње стање недовољне изграђености ратне вештине и њених дисциплина имплицира барем подједнаку одговорност и науке и њене методологије. Јер, на пример, кућу могу да пројектују и граде znalци за грађевинарство, али наручилац (власник) треба да постави јасан захтев у вези с њеним перформансама и функционалношћу, и да обезбеди неопходне претпоставке за њену изградњу.

Наука се најчешће у основном поимању изједначава са знањем о предмету изучавања. Истина о стварности интересовања – проблемима које решава, својерстан је синоним за науку, јер истина је, на неки начин, и „мач“ и „штит“, када су у питању научна знања. Са тог аспекта, методологија ратне вештине је посебна логичка дисциплина, која развија свој предмет (научне методе којима се истражује подручје оружане борбе), инсистирајући на проверавању постојећих истина, и настојању да се, применом конзистентног истраживачког поступка, научна знања у континуитету повећавају.

Предмет изучавања методологије ратне вештине

Нема спора о томе да је главни конститuent сваке науке предмет (предметна област) изучавања и да је то први разлог формирања и развоја сваке науке. Познато је, такође, да исту предметну област истовремено изучава више наука или њихових дисциплина, али свака на особен начин, дајући тако допринос општем развоју научне мисли. То, у суштини, указује на сву сложеност предмета наука и честу потребу да се они истовремено изучавају с више аспеката. Такви разлози погодују својерсном трансферу знања између наука, што за почетни период, приликом конституисања нових наука, има посебан значај. Методологија ратне вештине има особени предмет изучавања у складу са специфичношћу ратне вештине као науке о оружаној борби. Генерално, предметно подручје методологије ратне вештине поклапа се са решавањем свих научних проблема који су значајни за теорију и праксу оружане борбе. Ипак, конкретизација предмета којим се бави методологија ратне вештине могућа је са два аспекта (ужи и шири).

Уже посматрано, методологија ратне вештине је наука чији предмет изучавања, у основи, чине научне методе које се користе у процесу решавања проблема у домену ратне вештине. Суштину научног метода прилично јасно је дефинисао Богдан Шешић: „метода је укупност планских поступака који чине пут, начин истраживања, проверавања и доказивања научне истине“. Научне методе које се користе у методологији ратне вештине су бројне, а сврстане су у следеће групе: филозофске, опште и посебне научне, емпиријске и методе решавања оперативних проблема. Као начин проверавања истинитости постојећих и стицања нових знања у области ратне вештине, научне методе су се кроз

истраживачку праксу и саме мењале, односно дограђивале, чиме је, истовремено, развијана и предметна област методологије ратне вештине.

У ширем, потпунијем значењу предмет методологије ратне вештине је метод ратне вештине као науке који чини целовит приступ истраживању у области оружане борбе. То подразумева да методологија, прво, критикује постојећу изграђеност ратне вештине, указујући на нерешене или недовољно ваљано решене проблеме њене предметне области. Када је реч о критици научних достигнућа, методологија ратне вештине мора да има исти критички однос према себи и науци којој припада. Сигурно је да методологија још увек није пронашла довољно једноставан поступак за истраживање проблема у ратној вештини, па се зато и догађа да се завршеним истраживањем само утврди да се извесни проблем за сада не може решити, или се добију резултати мале научне вредности. Догађа се и то да се пројектовани проблем не реши, а током истраживања се открију многи до тада непознати проблеми који су значајни за предметну област. Зато методологија ратне вештине мора и даље да трасира путеве научног сазнавања и стално дограђује сопствену научну процедуру.

Методологију ратне вештине, условно, чине три дела: логички, технички и научностратегијски део, који су међусобно повезани у јединствену целину. То подразумева да се методологија ратне вештине у својој делатности ослања на логику, као науку о исправном мишљењу, на основу које гради сопствени истраживачки поступак, примерен карактеристикама предметне области, а да се перспективно планирају њене обавезе према циљевима у развоју војне организације као система. Наравно, истраживачко поље методологије ратне вештине ограничено је на решавање проблема струке за сопствене потребе, али то не умањује њен значај, већ исказује само њену прагматичну димензију. Међутим, у процесу истраживања користе се и сазнања из истраживачке праксе свих других наука, као и искуства страних армија у мери која је прихватљива за решавање проблема припреме и вођења оружане борбе у нашим условима. Све то указује на изузетну сложеност предметне области и донекле оправдава још увек релативно скромне резултате методологије ратне вештине.

Однос методологије и ратне вештине

Свака наука, па и ратна вештина, мора да буде комплементарна и у најнепосреднијој вези са сопственом методологијом. Односно, наука се не може развијати без ослоњања на методологију, нити може постојати методологија без упоришта у научној области којој припада. Наравно, при томе се апстрахује постојање опште методологије као метатеорије. Конзистентност у развоју методологије ратне вештине још увек није остварена на задовољавајући начин. Међусобни критички однос ради трагања за новим и прихватљивим решењима примереним условима у

kojima se rešavaju naučni problemi nije, niti može biti sporan. Najveći doprinos razvoju vojnonaučne misli uglavnom daju pripadnici Vojske Jugoslavije, koji poseduju izvesna znanja iz metodologije. Naime, uspešno su završena mnoga istraživanja, tako da su vojna teorija i praksa obogaćene novim saznanjima. Pri razradi istraživačkog projekta, već u prvom delu naučne zamisli, kada se raspravља o problemu, u jednom segmentu se naglašava značaj istraživanja za teoriju i praksu ratne veštine i njenu metodologiju. Spor je u tome što se na takvoj deklarativnoj konstataciji sve i završava kada su u питању saznanja značajna za metodologiju ratne veštine. Istraživanje projektovanog problema se redovno završava izradom izveštaja (saopštene) o istraživanju, dok se o saznanjima iz domena metodologije ratne veštine uglavnom ništa posebno ne saopštava. Istina, iskustva iz pretходних istraživanja koriste se посредно при решавању сличних проблема из ratne veštine, a to je један од разлога што методологија ratne veštine још увек није довољно изграђена као наука.

Методологија ratne veštine се почела изграђивати прво као наставна дисциплина (предмет који се изучава) у високим војним школама. Свакако, кроз школске институције и даље треба припремати кадар за научноистраживачки рад, али је обавеза наставника који се баве предметом методологије ratne veštine да непрекидно раде на њеној доградњи као науке. Истовремено, и све наставно-научне институције би требало да имају сталну, а научни радници барем моралну обавезу према изградњи методологије ratne veštine. Претенциозност и некритичко процењивање садашњег стања изграђености методологије и њеног доприноса развоју ratne veštine, уколико се и завршава само на критикама, ма са које стране долазиле, непродуктивне су и штете, пре свега, ratној вештини као науци. Ипак, методологија ratne veštine је добро развила сопствени истраживачки поступак, а посебно је коректно развијен поступак пројектовања. У садашње време међусобни допринос развоју методологије и ratne veštine ограничен је материјално-финансијском основом Војске Југославије. Међутим, за нека метаистраживања најважнији је кадар оспособљен за научноистраживачку делатност. У вези с тим у догледно време ће се показати колико је било оправдано увођење посебних последипломских студија за гране ratne veštine (тактика, оператика и стратегија). Наиме, те студије су посебна обавеза, али и мотив за њихову изградњу као посебних наука, уз истовремено развијање посебних методологија тактике, оператике и стратегије.

Однос методологије ratne veštine и праксе оружане борбе

Наука се, у суштини, развија кроз остваривање јединства теорије и праксе, осим оних које су метанауке најопштијег карактера. Оправдана је тежња да методологија ratne veštine буде у што непосреднијој функцији решавања практичних проблема оружане борбе. Ипак, тре-

бало би узимати у обзир чињеницу да процес сазнавања сваког научног проблема временски дуго траје, што је у супротности са захтевима оперативне праксе. Наиме, истраживачки поступак обухвата глобално три фазе, које се одвијају у различитим временским периодима, а свака од њих се реализује применом посебне научне процедуре. То су: пројектовање, организовање и реализовање истраживања и саопштавање резултата истраживања. Свака од наведених фаза подлеже конкретном поступку верификације (управне и стручно-научне), при чему се прихватају само аргументоване чињенице значајне за решавање проблема истраживања. Међутим, и након завршеног истраживања постоји посебна процедура за преношење сазнања у праксу оружане борбе, која тек после тога имају статус научних знања, а све то мора бити усклађено с надлежностима и прописаним законским нормама у Војсци Југославије. Такав поступак није специфичан само за ратну вештину, већ је устаљена пракса у већини научних институција. Због тога се, према неким статистичким показатељима, сада у свету свега око пет одсто нових сазнања (која су резултат истраживања у току једне године) директно преноси у праксу, а за сва остала се чекају повољни услови.

На непосредној примени методолошких знања у оперативној пракси најчешће инсистирају официри након завршетка високих војних школа, првенствено Генералштабне школе, који узимају у обзир потребе својих функционалних дужности. То је оправдана жеља за непосредним коришћењем знања из методологије ратне вештине, као и из осталих предмета које изучавају током школовања како би побољшали (обогатили) и, на известан начин, осавременили сопствену практичну делатност. Наравно, те амбиције нису сасвим примерене циљевима изучавања тог наставног предмета. Међутим, непосредније коришћење сазнања из методологије ратне вештине у оперативној пракси је на известан начин могуће. Слушаоци који успешно овладају садржајима предмета, а њих је све више, стечена знања, пре свега, о научним методама, могу скоро непосредно користити, тј. примењивати у пракси, посебно у процесу одлучивања.

У оружаног борби – како током припреме, тако и у фази реализације разноврсних задатака – доминирају процеси и сталне промене, па је дијалектичност њено суштинско обележје. Међутим, с обзиром на то да је сваки задатак конкретна појава, а успех зависи од бројних аргумената и чињеница на којима се заснива одлука, за решавање сваког сложенијег проблема неопходан је позитивистички приступ. Резултати борбеног дејства који указују на однос жељеног и оствареног, с обзиром на критериј циља задатог у одлуци, указују на потребу за прагматичним приступом. То значи да се сазнања из домена филозофских метода могу примењивати као поуздана усмерења у различитим практичним делатностима.

Знања из опште научних метода: моделовања, статистичке и историјско-компаративне, а нешто мање и аксиоматске методе, у про-

цесу припреме и планирања борбених дејстава могу најнепосредније да се користе. Основна замисао представља почетни, а план дејства завршни модел сваког борбеног дејства. За јасније сагледавање позиција сопствених снага у односу на непријатеља неопходни су бројни прорачуни, при чему статистичка метода има конкретну примену. Бојеви су историјска категорија, и постављање сопствених снага према непријатељским у конкретним временским и просторним условима биће прихватљивије уз коришћење историјско-компаративне методе.

Однос општег, посебног и појединачног у обављању борбених задатака одраз је хијерархичности војне организације, због чега се свака активност циљно усмерава и одређује. Те диспозиције се могу најпотпуније разумети уз коректно и непосредно коришћење знања из логичких метода. Логички правилно заснован поступак је основа за аргументовано доказивање разноврсних решења или одлука, па људи, мада су у суштини логичка бића, тек када своје природне предиспозиције конкретније обогате знањима из логике постају много сигурнији у свом поступању. Наиме, свака сложена борбена активност почиње анализом, ради уочавања сржи проблема, а завршава се синтетички, ради уочавања величине остварених резултата, на основу чега се закључује о даљем поступању, тј. о наредним активностима.

Емпијско поље оружане борбе је веома широко и без увида у конкретне чињенице незамисливо је приступање обављању било којег борбеног задатка. Знања из метода анализе садржаја, испитивања, посматрања, па делом и експеримента, могу се веома једноставно примењивати у оперативној пракси. Садржаје разноврсне документације, како у фази припреме, тако и након сваког обављеног борбеног задатка, неопходно је што потпуније анализирати с обзиром на квантитативни и квалитативни аспект. Методом испитивања прикупљају се релевантни подаци о ставовима и чињеницима које могу бити значајне за процес одлучивања. Испитивању се подвргавају како припадници наше војске, тако и припадници непријатељевих формација, а неке од служби, као што је обавештајно-безбедносна служба или извесне службе позадинског обезбеђења, у основи свој рад на припреми и у току борбених дејстава и иначе заснивају на тој методи, а метода посматрања је у најнепосреднијој функцији припреме и вођења борбених дејстава. Ипак, треба правити разлику између научног посматрања и непосредног прикупљања података за потребе обављања борбеног задатка. Свакако, неке врсте посматрања (с учествовањем) могу се примењивати за прикупљање података неопходних за праћење стања у сопственим јединицама, што може да буде веома корисно у процесу доношења одлуке. Условно, и методом експеримента, као специфичном методом посматрања, посебно када се одвија у природним условима, могу се прибављати подаци, али то захтева посебне припреме и опрез, и никада не сме довести у опасност животе људи у нашим јединицама.

Оружана борба је конкретна појава, али услед доминације неодредености у понашању сукобљених страна и субјективног у одлучивању,

а често и због услова у којима се сукоб догађа, методе решавања оперативних проблема још увек нису примењене на одговарајући начин у решавању проблема значајних у пракси. Применом метода оперативних истраживања могуће је, донекле, прибавити податке командама за поузданије доношење одлуке, посебно по елементима позадинског обезбеђења, што у савременим условима вођења оружане борбе понекад може да има и примаран значај. Наравно, за примену тих метода неопходно је да се унапред задају јасни критерији, уз поштовање извесних ограничења. Тим методама се, углавном, решавају конкретни проблеми вођења борбених дејстава и њихови резултати се, у принципу, тешко уопштавају.